

Арнайы және инклюзивті білім беру

Специальное и инклюзивное образование

Special and inclusive education

FTAMP 14.25.05

DOI 10.59941/2960-0642-2024-1-71-81

Психикалық дамуы тежелген бастауыш сынып оқушыларының эмоционалды-ерік саласының ерекшеліктері

Г. М. Қайырбекова^{*1}, К.С. Тебенова²

^{1,2}Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы

*gulnur.kajyrbekova01@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада психикалық дамуы тежелген бастауыш сынып оқушыларының эмоционалды-ерік саласының ерекшеліктері және оның оқудағы жетістіктеріне әсері қаралады. Әлеуметтендірудің маңыздылығына және эмоционалды дамудың осы үдеріске әсеріне назар аударылады. Психикалық дамуы тежелген балалардың эмоционалды-ерік саласының негізгі тенденциялары мен типтік ерекшеліктерін, эмоционалды реакциялары мен ерікті қасиеттері сипатталды. Олардың мақсат қою, жоспарлау және шешім қабылдау сияқты ерікті қабілеттері жиі нашарлауы тапсырмаларды өз бетінше орындау және жауапкершілікті орындау қабілетіне әсері сипатталған. Проблеманың әртүрлі аспектілері, оның ішінде эмоционалды бұзылуларды түсінудің теориялық тәсілдері, диагностика және түзету әдістері, сондай-ақ осы балалардың қоғамға кірігу стратегиялары баяндалады. Психикалық дамуы тежелген балаларда эмоционалды реакциялар мен ерікті процестерді қалыптастыру механизмдерін, олардың әлеуметтік өзара әрекеттесудегі ерекшеліктерін, сондай-ақ түзету және психологиялық-педагогикалық қолдау әдістерін зерттеу маңызды болып табылады. Психикалық дамуы тежелген бастауыш сынып оқушыларының эмоционалды және ерікті дамуын қолдау үшін ерте және мақсатты араласудың, жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескере отырып, оларды оқыту мен дамытуға кешенді тәсілдің маңыздылығы атап өтіледі. Психикалық дамуы тежелген бастауыш сынып оқушыларының эмоционалды-ерік саласының қалыптасу және мектептегі мазасыздық деңгейі анықталды. Сонымен қатар балалардың эмоционалды-ерік саласын арт-технологияларды пайдалану арқылы дамытуға арналған «Өмір бояулары» түзету бағдарламасына шолу жасалды.

Кілт сөздер: психикалық дамудың тежелуі, эмоционалды-ерік сала, әлеуметтену, арт-технологиялар, әлеуметтік бейімделу, әдіс-тәсілдер.

Қалай дәйексөз алуға болады / Как цитировать / How to cite:

Қайырбекова, Г. М., Тебенова, К. С. Психикалық дамуы тежелген бастауыш сынып оқушыларының эмоционалды-ерік саласының ерекшеліктері [Мәтін] // «Білім» ғылыми-педагогикалық журналы. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2024. – №1. – Б. 71-81.

Кіріспе

Бүгінгі таңда жалпы білім беретін орта мектеп – жаңа қоғам мектебі, болашақ мектебі, яғни саналы халықтық мәдениетке бағытталған, баланың жеке басының дамуына, жеке тұлға болып қалыптасуына жағдай жасайтын, бәсекеге қабілетті, елдің ертеңі болатын жас ұрпақты өсіріп, дамытатын мектеп болуы тиіс. Қазіргі уақытта елімізде ерекше білім алуды қажет ететін балалар санының көбеюі денсаулық сақтау, білім және әлеуметтік қорғау салаларының осы мәселеге көңіл бөлуін талап етіп отыр. Жыл санап ерекше білім алуды қажет ететін балаларға деген қоғамның көзқарасы өзгеріп, оларды қоғамның бір мүшесі ретінде қарауға бет бұрды. Ерекше білім алуды қажет ететін балалар ішінде жетекші топ ретінде қарастырылған балалардың психикалық дамуының тежелу жағдайындағы психологиялық және физиологиялық даму ерекшеліктері оқу мен тәрбиелеу жұмыстың өзектілігін айқындайды.

Психикалық дамудың тежелуі бар балаларда нейродинамикалық процестердің тұрақсыздығына байланысты зейіні, логикалық есте сақтауы, ойлауы, кеңістікті бағдарлауы кеш қалыптасады [1]. Психикалық дамуы тежелген балалардың оқу үлгерімі 1-сыныптан бастап төмен болып келеді, бірақ анық белгілері 2-3 сыныпта белгілі болады. Оқу процесінде олар бірнеше қиындықтарға кездеседі: сабақ процесіне жай қосылады, оқу материалын кеш қабылдайды, берілген тапсырманы мұғалімнің көмегіне орындай алмайды, оқу мен жазуда, оқыған мәтінін мазмұнын айту барысында және есептер шығарған кезде үлкен қателер жібереді, тез шаршағыш және сыныптастарымен аз араласады, өз ойын анық айта алмайды. Әсіресе, бұл санаттағы балаларға жағымды ара қатынастарды, байланыстарды орнату қиынға беріледі. Психикалық даму табиғатына, ауытқудың құрылымына сәйкес, балалар бойындағы жетілмеген тұлғалық ерекшеліктер, соматикалық әлсіздіктер сияқты ерекшеліктер балалар арасындағы жылы байланыстарды эмоционалды-ерік саласымен реттеліп, орнатуды талап етеді. Сонымен қоса ол түзету жолын оңтайландырудың көзі болып есептеледі.

Осыған байланысты таным процесстерін дамытумен қатар, балалардың эмоционалды ерік саласын қалыптастырудың тиімді психологиялық-педагогикалық жолдарын құрастыру сұрағы туындайды.

Қазіргі уақытта «эмоционалды-ерікті сала» ұғымын анықтауға бірыңғай көзқарас жоқ. «Эмоционалды-ерікті сала» ұғымы белгілі бір жағдайларда әртүрлі іс-әрекеттерді реттеудің ерекшеліктерін сипаттайды, себебі ол біртұтас механизм ретінде әрекет етеді.

Психикалық дамуы тежелген бастауыш сынып оқушыларында жетекші іс-әрекет әлі де ойын болғандықтан оқу басталған сәтте оқу мотивациясы жеткілікті түрде қалыптаспайды. Балаларда ерікті қасиеттердің тиісті түрде қалыптаспауына байланысты оған қол жеткізу бойынша мақсат қоя алмайды, жоспарлай алмайды және жүзеге асыра алмайды.

Психикалық дамуы тежелген балалар эмоциясының дамуына, мектептегі оқитудың басталуына байланысты, дамудың әлеуметтік жағдайының түбегейлі өзгеруі айтарлықтай әсер етеді. Балалардың эмоциялық реакциялары импульсивтілігімен, эмоциялардың қысқа мерзімділігімен және нақты ағымдағы оқиғалармен байланысымен сипатталады [2].

Психикалық дамуы тежелген балаларға эмоциялардың дұрыс ұйымдастырылмауы, баланың өзіне және басқа балалардың реакцияларына қатысты сындарлы еместігі, өзін-өзі бағалаудың сәйкессіздігі және эмоциялардың тұрақсыздығы тән.

Психикалық дамудан тежелген эмоционалды даму баланың қалыпты дамуы сияқты заңдарға бағынады. Бұдан басқа, психикалық дамуы тежелген балалардың әлеуметтену ортасының әсеріне неғұрлым бейім болуына байланысты эмоциялардың даму ерекшеліктері бар. Жалпы алғанда, психикалық дамуы тежелген бастауыш сынып оқушыларының эмоциялық аясы психикалық инфантильдікке тән қасиеттермен сипатталады.

Артемьева Т. П. өз мақаласында психикалық дамуы тежелген балалардың эмоци-

ялық саласын зерттеп, осы саланың түрлі тетіктері мен қасиеттерін анықтады [3]. Зерттеу мұндай балалардың әлеуметтік бейімделуі үшін эмоциялардың маңыздылығын, әсіресе тәрбиедегі эмоциялық аспектілерді тереңірек түсінуді талап ететін қазіргі заманғы үрдістер контекстінде көрсетеді.

Утешова Т.Н. «Психикалық дамуы тежелген бастауыш сынып оқушыларының эмоциялық күйін психологиялық-педагогикалық түзету» атты мақаладсына психикалық дамуында ауыр бұзылулары бар бастауыш сынып оқушыларының эмоционалдық құзыреттілігін жақсарту үшін педагогикалық әдістерді әзірлеуді сипаттады [4]. Ол мұндай оқушылардың абстрактілі ойлау мен ақпаратты қабылдаудағы қиындықтарын ескере отырып, осы тақырыптың маңыздылығын атап көрсетеді. Зерттеу балалардың осы санатындағы эмоциялардың психологиялық табиғатын талдауды, оқытудың арнайы әдістерін әзірлеуді және олардың абстрактілі ұғымдар мен эмоцияларды қабылдау ерекшеліктерін анықтауды қамтыды.

И.В. Зеленкова және Ю.Ю. Мазур «ПДТ бастауыш сынып оқушыларының эмоциялық саласын дамытудың ерекшеліктері мен педагогикалық жағдайлары» жұмысында психикалық дамуы тежелген бастауыш сынып оқушыларының эмоциялық саласын дамытудың ерекшеліктері зерделенеді [5]. Авторлар ПДТ балалардың ойдағыдай эмоциялық бейімделуіне және әлеуметтенуіне ықпал ететін педагогикалық тәсілдер мен жағдайларға назар аударады. Зерттеу нәтижелері педагогтер мен мамандарға балалардың осы тобының эмоциялық дамуын қолдау үшін тиімді стратегиялар әзірлеуге көмектеседі.

Материалдар мен әдістер

Психикалық дамуы тежелген бастауыш сынып оқушыларының эмоционалды-ерік саласының қалыптасу деңгейін объективті түрде анықтау үшін әдістемелерден тұратын диагностикалық зерттеу бағдарламасы жасалды. Зерттеу Қарағанды облысы білім басқармасының «№4 арнайы мектеп-интернаты» КММ жүргізілді. Зерттеуге психикалық дамуы тежелген 3-сынып

оқушылары қатысты. Жалпы бала саны: 20, ұл бала – 11, қыз бала – 9. Балалардың орта жасы шамамен 9-10 жас. Эксперимент жүргізу барысында балалар 2 топқа бөлінді: эксперимент тобы – 10 бала, бақылау тобы – 10 бала.

Зерттеу жүргізу барысында келесі әдістемелер қолданылды:

1. «Эмоционалды беттер» әдістемесі Н.Я. Семаго [6]. Әдістеменің мақсаты – эмоционалды жағдайды барабар тану мүмкіндігін бағалау, осы танудың дәлдігі мен сапасы (нәзік эмоционалды дифференциациялар), баланың жеке тәжірибесімен байланыстыру мүмкіндігі. Әдістеме 2 кезеңнен тұрады: 1-кезең – 3 сурет, 2-кезең – 14 сурет.
2. Мектептегі мазасыздықты диагностикалаудың проективті әдістемесі (автор А.М. Прихожан) [7]. Әдістеменің мақсаты – мектептегі мазасыздық деңгейін анықтау. А.М. Прихожан мазасыздықтың жалпы деңгейін суреттегі баланың көңіл-күйін қайғылы, көңілсіз, ашулы, іші пысқан деп сипаттайтын субъектілердің «қолайсыз» жауаптары бойынша бағалауды ұсынады. Әдістеме қыздарға және ұлдарға арналған 12 суреттік 2 жиынтықтан тұрады.
3. Т.И. Шульганың оқушылардың ерікті қасиеттерінің даму деңгейін анықтауға арналған сауалнамасы [8].

Әдістеменің мақсаты: бақылау арқылы бастауыш сынып оқушыларының ерікті қасиеттерінің даму деңгейін анықтау. Әдістеме эксперименттік зерттеуге қатысушылардың ата-аналарына және зерттеу авторына (сынып жетекшісіне) ұсынылады. Әдістеме 11 сұрақтан тұрады. Жауап бланкісінде ата-аналар мен сынып жетекшісінің жауаптары бөлек торларға белгіленеді.

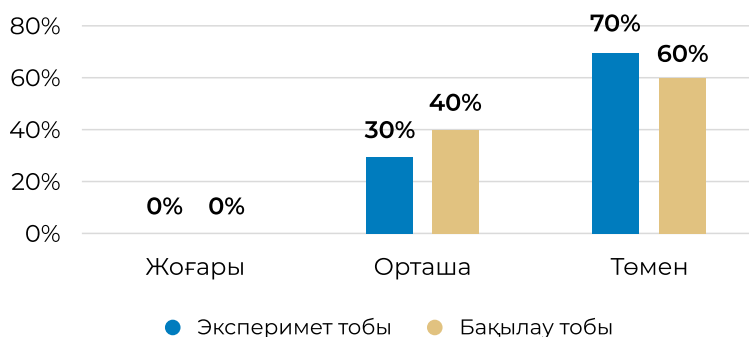
Барлық әдістемелер мектепте жүргізілді, тек ата-аналарға сауалнама үйде толтыруға берілді. Тәжірибелік-эксперименттік жұмысты жүргізуге балалардың ата-аналарынан рұқсат алынып, ата-аналардың өтініші бойынша балалар туралы жеке ақпарат зерттеуге жазылмады.

Нәтижелер

«Эмоционалды беттер» әдістемесі бойынша эмоционалды күйлер туралы идеяның қалыптасуының орташа деңгейі эксперименттік топтың 3 қатысушысында және бақылау тобының 4 қатысушысында анықталды, себебі оқушылар эмоцияларды дұрыс ажырата алмайды, оларды әрдайым бейнелей алмайды. «Эмоциялар сөздігі» жеткіліксіз дамыған. Суреттер бойынша құрастырылған әңгімелер жет-

кілікті эмоционалды емес, нақты сюжет болған жоқ.

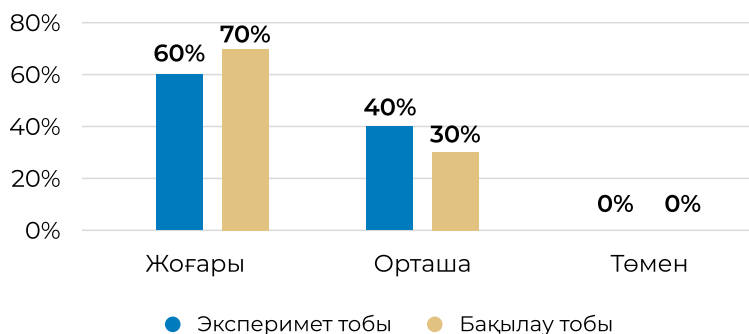
Эмоциялық күйлер туралы идеяның қалыптасуының төмен деңгейі эксперименттік топтың 7, бақылау тобының 6 қатысушысында анықталды, себебі оқушылар эмоцияларды ажыратпайды, оларды бейнелей алмайды. Суреттерден құрастырылған әңгімелердің сюжеті жоқ, эмоционалды түрде боялмаған. Оқушылар өздерін әңгімелерінің кейіпкерлерімен сәйкестендірмейді (1-сурет).

1-сурет. «Эмоционалды беттер» әдістемесінің нәтижелері

Мектептегі мазасыздықты диагностикалаудың проективті әдістемесі бойынша мектептегі мазасыздықтың жоғары деңгейі эксперименттік топтың 6 қатысушысында және бақылау тобының 7 қатысушысында анықталды; мектептегі мазасыздықтың

орташа деңгейі эксперименттік топтың 4 қатысушысында және бақылау тобының 3 қатысушысында анықталды; екі топтың қатысушыларында мектептегі мазасыздықтың төмен деңгейі анықталған жоқ (2-сурет).

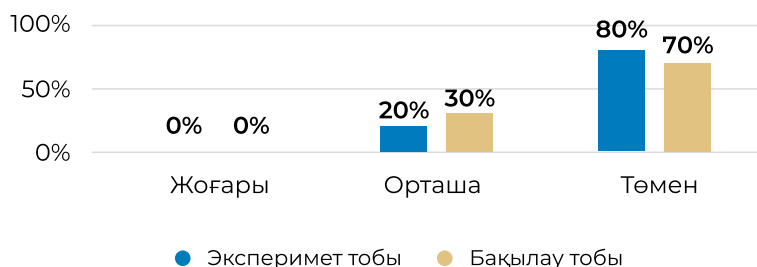
2-сурет. Мектептегі мазасыздықты диагностикалаудың проективті әдістемесінің нәтижелері

Т.И. Шульганың оқушылардың ерікті қасиеттерінің даму деңгейін анықтауға арналған сауалнамасы бойынша ерікті қасиеттердің дамуының жоғары деңгейі эксперименттік топ пен бақылау тобына қатысушылардың ешқайсысында анықталған жоқ.

Ерікті қасиеттердің дамуының орташа деңгейі эксперименттік топтың 2 қатысушыларында және бақылау тобының 3 қатысушыларында анықталды. Білім алушылар тәртіп пен мінез-құлық ережелерін толық сақтамайды, мақсаттар қою және оларға қол жеткізу қиынға соғады. Кез келген әрекетті орындау кезінде қиындықтар туындайды. Білім алушылар

қабылданған шешімді, істі жүзеге асыруға кедергі келтіретін іс-әрекеттерді, сезімдерді тежей алмайды.

Ерікті қасиеттердің дамуының төмен деңгейі эксперименттік топтың 8 қатысушысында және бақылау тобының 7 қатысушысында анықталды. Білім алушылар өз уақытын үнемдеуді, жоспар бойынша жұмыс істеуді, жоспарлауды және белгіленген мақсаттарды нақты орындауды, оларды соңына дейін жеткізуді, ересек адамның барлық нұсқауларын дәл орындауды білмейді. Жұмыста тырысу, қызметке деген ұмтылыстың болмауы байқалады (3-сурет).

3-сурет. Т.И. Шульганың оқушылардың ерікті қасиеттерінің даму деңгейін анықтауға арналған сауалнамасының нәтижелері

Жүргізілген зерттеудің анықтаушы бөлімі келесі нәтижелерді берді:

- эксперименттік зерттеудің анықтаушы кезеңінің нәтижелерін жалпылау эксперименттік және бақылау тобында қатысушылардың көпшілігінде эмоционалды-ерікті саланың қалыптасу деңгейі төмен деген қорытынды жасауға мүмкіндік берді;
- білім алушыларда эмоционалды күйлер туралы түсінік қалыптаспаған, мектептегі мазасыздықтың орташа және жоғары деңгейі байқалады, ерікті қасиеттер қалыптаспаған;
- нәтижелер қатысушыларда эмоционалды-ерікті саланы дамыту үшін ар-

найы түзету жұмыстарын жүргізу қажет екенін көрсетті.

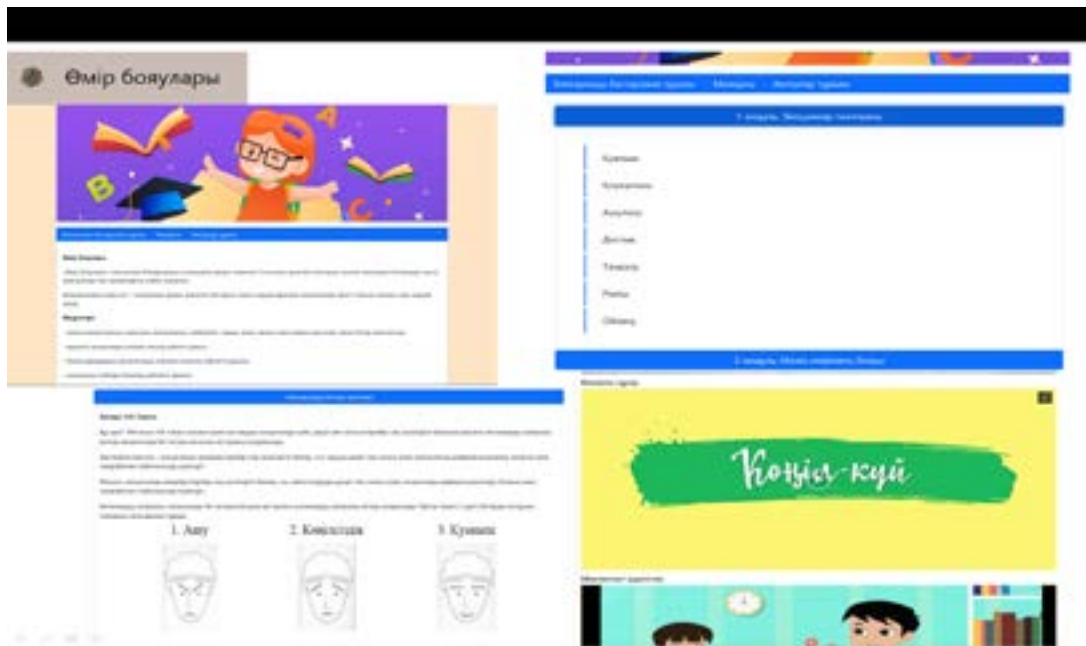
Осы көрсетілген нәтижелерді талдау арқылы біз психикалық дамуы тежелген балалардың эмоционалды-ерік саласын дамыту бойынша «Өмір бояулары» атты түзету бағдарламасын әзірледік.

Түзету бағдарламасының мақсаты - психикалық дамуы тежелген бастауыш сынып оқушыларының эмоционалды-ерікті саласын арт-технологияларды құралдарын пайдалану арқылы дамыту. Мақсатқа сәйкес келесі міндеттер қойылды: балаларды негізгі эмоциялармен таныстыру, балаларды негізгі эмоцияларды ажырата білуге үйрету, басқа адамның эмоционал-

ды жағдайын түсіну қабілетін дамыту, эмоционалды стресстің төмендеуіне ықпал ету балаларда жеке тұлғаның жағымды қасиеттерін қалыптастыру және мектептегі мазасыздықтың алдын-алу. Бағдарлама психикалық дамуы тежелген бастауыш мектеп жасындағы балаларды оқыту принциптері мен ережелеріне сәйкес жасалған. Түзету бағдарламасының құрамына «Өмір бояулары» электронды бағдарламасы, балаларға арналған жұмыс дәптері және жұмыстың әр модуліне арналған әдістемелік құралдар кіреді. Түзету бағдарламасының тақырыптық жоспары қосымшада көрсетілген.

Әдістемелік құралдарда психикалық дамуы тежелген балалардың эмоционалды-ерік саласын арт-технологиялардың көмегімен дамытуға арналған әр модульдегі сабақтарды жүргізу бойынша технологиялық карталары мен оларды жүргізуде қажет болатын бағдарламалар мен дереккөздер жинақталған.

Электронды бағдарламада балаларға тақырыптар байланысты ертегілер мен өлеңдер, жақсы әдептер мен жағымды эмоциялар тудыратын мультфильмдер және балалардың демалуына, стрессты жеңілдетуге көмектесетін аудиотыңдалымдар бар (4-сурет).

4-сурет. «Өмір бояулары» атты электронды бағдарлама

«Өмір бояулары» жұмыс дәптері түзету курсының өту барысында жаттығулар мен тапсырмаларды орындау үшін әзірленген. Дәптердің ішінде әр сабақта болатын ойындар, жаттығулар және тапсырма-

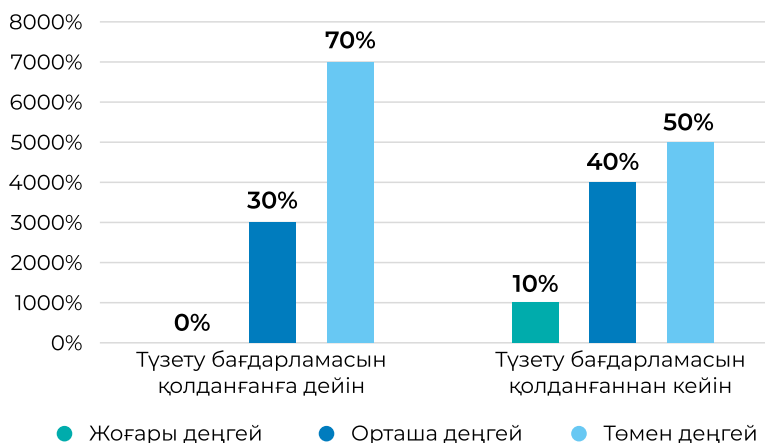
ларға арналған беттер бар. Әр тапсырманың балаға арналған нұсқаулығы мен тапсырманы орындауға керек материал дәптердің ішінде көрсетілген (5-сурет).

5-сурет. «Өмір бояулары» атты жұмыс дәптері

Әзірленген түзету бағдарламасы 1 жыл бойында жүргізілген қалыптастырушы эксперимент барысында қолданылды. Қалыптастырушы эксперимент жүргізілгеннен кейін бақылау эксперименті жүргізіл-

ді. Бақылау экспериментінде тәжірибелік жұмыстың анықтаушы бөлімінде қолданылған әдістемелер арқылы балалардың динамикасы анықталды (6-сурет).

6-сурет. «Өмір бояулары» түзету бағдарламасын қолданғанға дейінгі және қолданғаннан кейінгі нәтижелері

Талқылау

Бақылау экспериментінің нәтижелері бойынша біз жүргізілген жұмыстың нәтижелі болғанын атап өткіміз келеді. Тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың нәтижелері бойынша балалар өздерінің және өзгелердің эмоцияларын анықтауды, эмоцияларын басқаруды, өзгелермен тиімді қарым-қатынас жасауды үйренді. Сонымен қоса, балаларда түзету курсының аяғында мектеп мазасыздығының, жалпы мазасыздықтың деңгейі төмендегені де байқалды. Әзірленген «Өмір бояулары» курсы психикалық дамуы тежелген бастауыш мектеп жасындағы балалардың эмоционалды-ерік саласын дамытуда 13,3% тиімділік көрсетті.

Зерттеу нәтижелерін көбірек түсіну үшін біздің жұмысымызды Л.К. Щелканова [9] және Н.Д. Наумова [10] сияқты авторлардың зерттеулерімен салыстыруға болады. Өзінің жұмысында Л.К. Щелканова даму ерекшеліктері бар балалардың эмоциялық-ерік саласын дамытумен, атап айтқанда, алаңдаушылықты азайтумен және өзін-өзі бағалауды арттырумен жұмыс істеді. Оның зерттеу нәтижелері бойынша балалардың мазасыздығы 21%-дан 0%-ға дейін төмендеді, ал өзін-өзі бағалау 20%-дан 50%-ға дейін өсті. Н.Д. Наумова өз зерттеуінде жұмысты алаңдаушылықты азайтуға және өзін-өзі бағалауды арттыруға, сондай-ақ өзін-өзі бақылау қабілетін қалыптастыруға бағыттады. Оның зерттеу нәтижелері бойынша балалардың мазасыздық деңгейі 75%-дан 50%-ға дейін төмендеді, ал балалардың өзін-өзі бағалауы 50%-дан 87,5%-ға дейін өсті.

Әрине, басқа авторлардың жұмыстарымен салыстырғанда біздің жұмыстың тиімділік коэффициенті төмен болып көрінуі мүмкін. Бірақ нәтижелерді сапалы талдау жұмыстың айтарлықтай жоғары нәтижеге ие екенін көрсетеді, өйткені біздің жұмысымыз балалардың эмоциялық-ерік саласын дамытуға ғана емес, сондай-ақ балалардың мектептегі алаңдаушылығын төмендетуге және эмоциялық-ерік саласын дамыту кезінде балалардың танымдық функцияларын жаңа дамытуға бағытталған.

Қорытынды

Психикалық дамуы тежелген бастауыш сынып оқушыларының эмоционалды-ерікті саласында олардың оқуға, әлеуметтенуге және қоғамға бейімделуіне әсер етуі мүмкін ерекшеліктері бар. Бұл балалар өздерінің эмоцияларын басқаруда, ерік-жігерді басқаруда, жаңа жағдайларға бейімделуде, құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынаста қиындықтарға тап болуы мүмкін. Алайда, эмоционалды-ерікті саланың дамуымен бұл балаларда айтарлықтай жетістіктерге жетуге, олардың оқуы мен қоғамға бейімделуін жақсартуға болады.

Арт-технологиямен айналысу психикалық дамуы тежелген балаларға арналған терапия түрі болуы мүмкін. Шығармашылық арқылы балалар ішкі жанжалдардан, қорқыныштан, алаңдаушылықтан, агрессиядан, стресстен арыла алады, бұл олардың психологиялық жағдайын жақсартуға көмектеседі. Сонымен қатар арт-технология басқа балалармен қарым-қатынас жасауға, қарым-қатынас пен ынтымақтастық дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді.

Арт-технологиялардың психикалық дамуы тежелген балалардың эмоционалды-ерік саласына әсері бұл әдістің тиімділігін дәлелдейді. Арт-технологиялар балалардың тек эмоционалды-ерік саласын ғана емес, сонымен қоса, коммуникативті саласын, сөйлеу қабілетін, ұсақ қол моторикасын, өзіне және өзгелерге деген көзқарасын қалыптастыру мен дамытуда оң әсер етеді.

Қорытындылай келе, психикалық дамуы тежелген бастауыш сынып оқушыларының эмоционалды-ерікті саласын дамыту, олардың оқуы, әлеуметтенуі және қоғамға бейімделуі үшін үлкен маңызға ие.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. **Маркман, Е. В.** Использование метода арт-терапии в коррекции эмоциональных нарушений дошкольников [Текст]. – М.: Психология человека в образовании, 2020. №3. – 277-287 б.
2. **Прихидько, В. К.** Эмоциональная социализация: содержание и механизмы [Текст] // Психологические исследования. – 2009. № 4 (6)

3. **Artem'eva, T. P.** Investigation and development of emotional sphere of junior schoolchildren with special educational needs // *Special Education*. – 2016. – №. 1. – P. 4.
4. **Утешова, Т. Н.** Психикалық дамуы тежелген бастауыш сынып оқушыларының эмоциялық күйін психологиялық-педагогикалық түзету [Мәтін] // *Global Science and Innovations: Central Asia*. – 2021. – Т. 2. – №. 1. – Б. 163-166.
5. **Зеленкова, И. В., Мазур, Ю. Ю.** Особенности и педагогические условия развития эмоциональной сферы младших школьников с ЗПР [Текст] // *Инновационная наука*. – 2019. – №. 2. – С. 126-129.
6. **Семаго, Н. Я., Семаго, М. М.** Проблемные дети: Основы диагностической и коррекционной работы психолога [Текст] // М.: АРКТИ. – 2000. – Т. 208. – С. 7.
7. **Прихожан, А. М.** Психология тревожности: дошкольный и школьный возраст [Текст]. 2-е изд. – Издательский дом: «Питер», 2021.
8. **Шульга, Т. И.** Некоторые итоги развития проблемы воли и волевой регуляции в исследованиях научной школы [Текст] // *Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Психологические науки*. – 2020. – №. 1. – С. 8-21.
9. **Щелканова, Л. К.** Арт-терапия, как средство формирования эмоционально-волевой сферы у детей с особенностями в развитии [Текст] // *Образовательная социальная сеть nsportal.ru*. – 2019.
10. **Наумова, Н. Д.** Развитие эмоционально-волевой сферы у детей с задержкой психического развития старшего дошкольного возраста на занятиях по изобразительной деятельности [Текст]. Вып. кв. работа. – Екатеринбург. – 2019.
3. **Artem'eva, T. P.** Investigation and development of emotional sphere of junior schoolchildren with special educational needs // *Special Education*. – 2016. – №. 1. – P. 4.
4. **Utesova, T. N.** Psihikalyq damuy tejelgen bastauyş synyp oquşylarynyñ emosialyq küiin psihologialyq-pedagogikalıyq tüzetu [Mätin] // *Global Science and Innovations: Central Asia*. – 2021. – Т. 2. – №. 1. – S. 163-166.
5. **Zelenkova, I. V., Mazur, Yu. Yu.** Osobennosti i pedagogicheskie usloviya razvitiya emocional'noj sfery mladshih shkol'nikov s ZPR [Tekst] [Features and pedagogical conditions for the development of the emotional sphere of younger schoolchildren with ZPR] // *Innovacionnaya nauka*. – 2019. – №. 2. – S. 126-129.
6. **Semago, N. Ya., Semago, M. M.** Problemnnye deti: Osnovy diagnosticheskoy i korrekcionnoj raboty psihologa [Tekst] [Problem children: Fundamentals of diagnostic and correctional work of a psychologist] // М.: АРКТИ. – 2000. – Т. 208. – С. 7.
7. **Prihozhan, A. M.** Psihologiya trevozhnosti: doshkol'nyj i shkol'nyj vozrast [Tekst] [Psychology of anxiety: preschool and school age]. 2-e izd. – Izdatel'skij dom: «Piter», 2021.
8. **Shul'ga, T. I.** Nekotorye itogi razvitiya problemy voli i volevoj regulyacii v issledovaniyah nauchnoj shkoly [Tekst] [Some results of the development of the problem of will and volitional regulation in scientific school research] // *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo oblastnogo universiteta. Seriya: Psihologicheskie nauki*. – 2020. – №. 1. – S. 8-21.
9. **Shchelkanova, L. K.** Art-terapiya, kak sredstvo formirovaniya emocional'no-volevoj sfery u detej s osobennostyami v razvitii [Tekst] [Art therapy as a means of forming the emotional and volitional sphere in children with developmental disabilities] // *Obrazovatel'naya social'naya set' nsportal.ru*. – 2019.
10. **Naumova, N. D.** Razvitie emocional'no-volevoj sfery u detej s zaderzhkoj psihicheskogo razvitiya starshego doshkol'nogo vozrasta na zanyatiyah po izobrazitel'noj deyatel'nosti [Tekst] [The development of the emotional and volitional sphere in children with mental retardation of senior preschool age in visual arts classes]. Vyp. kv. rabota. – Ekaterinburg. – 2019.

References

1. **Markman, E. V.** Ispol'zovanie metoda art-terapii v korrkicii emocional'nyh narushenij doshkol'nikov [Tekst] [The use of the art therapy method in the correction of emotional disorders of preschoolers]. – М.: Psihologiya cheloveka v obrazovanii, 2020. №3. – 277-287 b.
2. **Prihid'ko, V. K.** Emocional'naya socializaciya: sodержanie i mekhanizmy [Tekst] [Emotional socialization: content and mechanisms] // *Psihologicheskie issledovaniya*. – 2009. № 4 (6)
10. **Naumova, N. D.** Razvitie emocional'no-volevoj sfery u detej s zaderzhkoj psihicheskogo razvitiya starshego doshkol'nogo vozrasta na zanyatiyah po izobrazitel'noj deyatel'nosti [Tekst] [The development of the emotional and volitional sphere in children with mental retardation of senior preschool age in visual arts classes]. Vyp. kv. rabota. – Ekaterinburg. – 2019.

Особенности эмоционально-волевой сферы младших школьников с задержкой психического развития

Г. М. Қайырбекова*¹, К.С. Тебенова²

¹Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова
г. Караганда, Республика Казахстан

²Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова
г. Караганда, Республика Казахстан

*gulnur.kajyrbekova01@mail.ru

Аннотация. В данной статье рассматриваются особенности эмоционально-волевой сферы младших школьников с задержкой психического развития и ее влияние на успехи в учебе. Основное внимание уделяется важности социализации и влиянию эмоционального развития на этот процесс. Описаны основные тенденции и типичные особенности эмоционально-волевой сферы детей с задержкой психического развития, эмоциональные реакции и волевые качества. Их часто нарушенные волевые способности, такие как постановка целей, планирование и принятие решений, описываются как влияющие на их способность самостоятельно выполнять задачи и выполнять обязанности. Излагаются различные аспекты проблемы, в том числе теоретические подходы к пониманию эмоциональных расстройств, методы диагностики и коррекции, а также стратегии интеграции этих детей в общество. Важным является изучение механизмов формирования эмоциональных реакций и волевых процессов у детей с задержкой психического развития, их особенностей в социальном взаимодействии, а также методов коррекционной и психолого-педагогической поддержки. Подчеркивается важность раннего и целенаправленного вмешательства для поддержки эмоционального и волевого развития младших школьников с задержкой психического развития, комплексного подхода к их обучению и развитию с учетом индивидуальных особенностей и потребностей. Выявлен уровень сформированности эмоционально-волевой сферы младших школьников с задержкой психического развития и тревожности в школе. Также был проведен обзор коррекционной программы «Әмір бояулары» для развития эмоционально-волевой сферы детей с использованием арт-технологий.

Ключевые слова: задержка психического развития, эмоционально-волевая сфера, социализация, арт-технология, социальная адаптация, методы и приемы.

Features of the emotional and volitional sphere of younger schoolchildren with mental retardation

G.M. Kaiyrbekova^{*1}, K.S. Tebenova²

¹Karaganda University named after academician E.A.Buketov
Karaganda, Republic of Kazakhstan

²Karaganda University named after academician E.A.Buketov
Karaganda, Republic of Kazakhstan

*gulnur.kaiyrbekova01@mail.ru

Abstract. This article examines the features of the emotional and volitional sphere of younger schoolchildren with mental retardation and its impact on academic success. The main focus is on the importance of socialization and the impact of emotional development on this process. The main trends and typical features of the emotional and volitional sphere of children with mental retardation, emotional reactions and volitional qualities are described. Their often impaired volitional abilities, such as goal setting, planning, and decision making, are described as affecting their ability to independently complete tasks and fulfill responsibilities. Various aspects of the problem are presented, including theoretical approaches to understanding emotional disorders, methods of diagnosis and correction, as well as strategies for integrating these children into society. It is important to study the mechanisms of formation of emotional reactions and volitional processes in children with mental retardation, their characteristics in social interaction, as well as methods of correctional and psychological and pedagogical support. The importance of early and targeted intervention to support the emotional and volitional development of younger schoolchildren with mental retardation, an integrated approach to their learning and development, taking into account individual characteristics and needs, is emphasized. The level of formation of the emotional and volitional

sphere of younger schoolchildren with mental retardation and anxiety at school has been revealed. There was also a review of the correctional program «Ömir boialary» for the development of the emotional and volitional sphere of children using art technologies.

Keywords: mental retardation, emotional and volitional sphere, socialization, art technologies, social adaptation, methods and techniques.